

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВ ЛЕВАНТУ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ТА В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ В РЕГІОНІ

У статті висвітлюється роль та місце арабських держав Леванту в міжнародних відносинах на Близькому Сході та у системі зовнішньополітичних пріоритетів України. Автор аналізує основні риси та особливості внутрішнього розвитку та зовнішньої політики Сирії, Лівану та Йорданії, які визначають геостратегічне значення держав Леванту для України у контексті її близькосхідної політики, а також їх геополітичну вагу в регіоні.

Ключові слова: Україна, Левант, зовнішня політика, ліванський конфесіоналізм, близькосхідний конфлікт, тероризм.

Близькосхідна політика України доби незалежності пройшла досить складний шлях свого становлення. Не в останню чергу це було пов'язано із непростим і, до певної міри, суперечливим процесом становлення зовнішньої політики України в цілому, пошуком нашою державою свого місця в сучасній системі міжнародних відносин. Сьогодні близькосхідна політика України проходить у своєму розвитку новий етап, суть якого полягає в пошуку найбільш адекватних та оптимальних шляхів реалізації значного потенціалу відносин нашої держави з країнами Арабського Сходу. Чільне місце серед них посідають арабські держави Леванту – Сирійська Арабська Республіка, Ліванська Республіка та Йорданське Хашимітське Королівство. Успішна та повноцінна розбудова відносин між Україною та країнами Леванту можлива лише за умови індивідуального підходу до кожної з них з урахуванням особливостей внутрішнього розвитку та зовнішньополітичних орієнтацій вказаних країн.

Держави Леванту є своєрідними воротами на Арабський Схід та до країн Перської затоки, що визначає їх геостратегічне положення, а також являють собою важливий транзитний коридор, транспортний

**ГЕРГЕЛЬ Ю.В.,
здобувач,
Дипломатична
академія України
при МЗС України**

та комунікаційний вузол. Так, аналіз економічного потенціалу транспортних і транзитних можливостей Сирії дозволяє охарактеризувати цю країну як сполучну ланку трьох континентів – Африки, Азії та Європи – і важливий стратегічний і географічний центр на східному узбережжі Середземного моря. Країна також є великим центром морської торгівлі. Основними сирійськими портами на Середземному морі є Тартус (база матеріально-технічного забезпечення ВМФ Росії), Баніяс (спеціалізується на перевалці нафти – експорт та імпорт нафти, транзит іракської нафти) і Латакія. Слід відзначити, що з точки зору спеціалізації порт Латакія є найбільш універсальним і має найбільший вантажообіг. Загалом технічні можливості портів Сирії дозволяють переробляти більше 20 млн. тонн сухих і наливних вантажів на рік¹.

Країни Леванту понад півстоліття фактично перебувають в епіцентрі ізраїльсько-палестинського протистояння та є важливими учасниками близькосхідного мирного процесу. Їх зовнішня політика є вагомим чинником, що впливає на перспективи досягнення близькосхідного урегулювання загалом та розв'язання палестинської проблеми зокрема. На сучасному етапі близькосхідний конфлікт, в основі якого лежить, в першу чергу, територіальна проблема, включає три основні складові, або треки, серед яких важливе місце посідають ізраїльсько-сирійський та ізраїльсько-ліванський треки.

Стагнація мирного процесу у відносинах між Ізраїлем і Сирією, що спостерігається впродовж останніх років, а також воєнний конфлікт між Ізраїлем та «Хізбаллою» на території Лівану влітку 2006 р. наочно демонструють, що, поряд із палестинською проблемою, загальноновизнаною як серцевина близькосхідного протистояння, збереження конфліктних відносин між Тель-Авівом з одного боку та Дамаском і Бейрутом – з другого залишається головним гальмуючим чинником на шляху нарощування мирних трансформацій у регіоні. На сьогоднішній день Ізраїль і Сирія усе ще формально перебувають у стані війни, причому остання продовжує чітко дотримуватися позиції, що базується на формулі «повний мир в обмін на повний вихід Ізраїлю з Голан». Цей підхід передбачає відведення ізраїльських військ на позиції, які вони займали до початку війни 1967 року, а також повну ліквідацію ізраїльських поселень на Голанських висотах.

Впродовж останніх років в ізраїльсько-ліванських відносинах також зберігаються претензії територіального характеру. Так, Бейрут заперечує правильність проходження «блакитної лінії» (рубежу, на який Ізраїль відвів свої війська) на її окремих ділянках, зокрема в районі т. зв. ферм Шебаа

(територія площею 10 км² між Ліваном та Голанськими висотами, яка охоплює 14 ферм на західному схилі гори Хермон, на південь від ліванського села Шебаа). Ліванська сторона наполягає на відході ізраїльтян із цього району і заявляє, що інакше не розглядатиме виведення ізраїльських військ як повне. Офіційний Тель-Авів, у свою чергу, вважає даний район частиною Голанських висот. Крім цього, ліванці наполегливо домагаються вирішення проблеми палестинських біженців в Лівані на основі реалізації їхнього права на повернення².

На території Сирії, Лівану та Йорданії розміщуються численні табори палестинських біженців, як офіційні, так і незареєстровані. На сьогодні вирішення питань забезпечення належного рівня життя палестинських біженців на території держав Леванту відбувається як на міжнародному рівні у рамках функціонування Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт – БАПОР (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – UNRWA), так і на рівні спеціально створених інституцій в системі органів державної влади Сирії, Лівану та Йорданії. Так, у Сирії відповідно до Закону № 450 від 25 січня 1949 р. створено Генеральну адміністрацію з питань палестинських арабських біженців (The General Administration For Palestinian Arab Refugees/ GAPAR). У Лівані у 1948 році засновано Центральний комітет у справах біженців (Central Committee for Refugee Affairs), який у 1959 році перейменовано на Департамент у справах палестинських біженців (Department of Palestinian Refugee Affairs). В Йорданії у 1949 році було сформовано Міністерство у справах біженців, яке після численних трансформацій функціонує з 1988 року як Департамент у справах палестинців (Department of Palestinian Affairs/DPA)³.

Табори палестинських біженців на території держав Леванту (за даними БАПОР станом на 1 січня 2012 р.)

Країна	Загальна кількість палестинських біженців	Статус табору та чисельність
Йорданія	1,979,580	Офіційні (10): Ірбід (إربد) - 25,000; Хусн (الحصن) - 22,000; Сауф (سواف) - 20,000; Джараш (جرش) - 24,000; Бака'а (بكا'ا) - 94,000; Зарка (الزرقاء) - 18,000; Марка (مركا) - 45,500; Джабаль аль-Хусн (جبل الحسين) - 29,000; Талбіх (الطليخ) - 7,000; табір „Новий Алман” (مخيم عمان الجديد) - 51,000.
Ліван	436,154	Офіційні (12): Айн аль-Хільва (عين الحلوة) - 47,500; Нагр аль-Барід (نهر البارد) - 31,023; Рашідія (الرشيدية) - 27,500; Бурж аль-Баразана (برج البراذنة) - 16,000; Бурж аш-Шімалі (برج الشمالي) - 19,500; Аль-Балаві (البداوي) - 16,500; Шагіла (شاتيلا) - 5,500; Аль-Бас (البص) - 9,500; Віфіл (ويفيل) - 8,000; Аль-Мія Мія (المية مية) - 4,500; Дбайя (دبيبا) - 4,000; Мар Іліас (مار إلياس) - 600.
Сирія	486,946	Офіційні (9): Найраб (التيراب) - 19,000; Хама (حماة) - 8,000; Хомс (حمص) - 22,000; Джарамана (الجرمانا) - 18,500; Кабр ас-Сіт (قبر السيت) - 22,000; Сбайна (سبينة) - 21,000; Хан аш-Шейх (خان الشيخ) - 19,000; Хан Данун (خان دنون) - 5,500; Дера'а (درعا) - 13,000. Неофіційні (3): Ярмук (اليرموك) - 144,000; Латакія (اللاذقية) - 10,000; Айн аль-Тал (عين التل) - 5,500.

Традиційно важливою є роль держав Леванту у близькосхідній стратегії і політиці США та країн ЄС. Розвиток співпраці цих арабських країн з Європейським Союзом пройшов декілька етапів: від Євро-середземноморського партнерства (т. зв. Барселонський процес, започаткований 1995 р.) до інституціалізації міжнародного утворення «Союз для Середземномор'я». 20 травня 2008 р. було опубліковано спеціальне повідомлення Європейської комісії «Барселонський процес: Союз для Середземномор'я», що стало компромісом між вже існуючою Барселонською декларацією і французькою ініціативою щодо заснування Середземноморського Союзу⁴. *В результаті вказаних трансформацій, співробітництво між державами Леванту та Євросоюзом відбувається в рамках трьох політик, - Євро-середземноморського партнерства (Євромед), Європейської політики сусідства (ЄПС) та «Барселонського процесу: Союзу для Середземномор'я»,* кожна з яких робить наголос на певних галузях і використанні відповідних інструментів. Законодавчою основою співпраці між державами Леванту та ЄС, яка охоплює такі сфери як політичні, економічні та соціальні реформи, сталий розвиток, ринкові реформи й торгівля, транспорт, енергетика, безпека тощо, є Угоди про асоціацію та Плани дій в рамках ЄПС. Країни Леванту на сьогодні є активними і важливими учасниками «Союзу для Середземномор'я».

Одним з головних факторів, що визначають сучасний політичний та соціально-економічний розвиток арабських країн, і країн Леванту зокрема, є особлива роль держави, яка продовжує залишатися багато в чому єдиною силою, що формулює завдання та визначає напрями еволюції суспільства, його політичної системи і господарського життя. Саме держава та її органи в особі правлячої еліти є ініціаторами суспільно-політичних і економічних реформ. При цьому слід враховувати, що жодна з арабських країн не є абсолютно гомогенним політичним утворенням. Національно-етнічні та релігійно-общинні відносини, взяті в їх історичному розрізі, також виступають одним із структурних елементів сучасного політичного процесу в арабських країнах⁵.

В епоху короля Хусейна однією з цілей Йорданії була розбудова Близького Сходу як регіону добросусідства та співробітництва. Поступове зміцнення авторитету королівської влади, зважена та результативна внутрішня політика, досить сприятлива міжнародна обстановка дозволили на початку 1990-х років активізувати ізраїльський напрям йорданської дипломатії. Як наслідок, після тривалого та складного переговорного процесу **26 жовтня 1994 року було підписано мирний договір**

між Ізраїлем та Йорданським Хашимітським Королівством, який став величезним внеском Амману у справу урегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Король Хусейн, звертаючись до учасників церемонії підписання, заявив: *«Ми зібралися, з Божої волі, аби гарантувати, що не буде більше смерті, страждань, підозр, страху, невизначеності, які у минулому приносили кожен день...». Це – мир з достоїнством, мир із зобов'язаннями, це – наш дар нинішнім та майбутнім поколінням....Цей мир - не просто ратифікований шмат папери, а реальність, адже ми відкриваємо наші серця та думки одне перед одним»⁶.*

Слід відзначити, що йордансько-ізраїльський мирний договір створював, поряд з іншим, основу для регіональної економічної кооперації. Зокрема, реалізація досягнутих домовленостей надавала практичні можливості для економічної взаємодії, простором для якої ставали палестинські території, Ізраїль, Єгипет та Йорданія. На сучасному етапі Королівство продовжує виявляти високу активність у справі палестино-ізраїльського урегулювання та є одним з найвпливовіших посередників у близькосхідному мирному процесі.

Особливої уваги заслуговує зовнішня політика Королівства, визначальними рисами якої є прагматизм, поміркованість та виваженість. Йорданія активно сприяє налагодженню і поглибленню міжцивілізаційного діалогу і справедливо вважається одним з лідерів у процесах модернізації і реформування, що тривають в арабському світі. Вказані риси внутрішньої та зовнішньої політики Королівства знайшли своє відображення у низці документів концептуального характеру, тронних промовах та зверненнях до парламенту короля Абдалли II.

У листопаді 2002 р. з ініціативи йорданського монарха було ухвалено концепцію *«Йорданія понад усе»*, яка по праву може вважатися однією з найвизначніших віх концептуалізації зовнішньої та внутрішньої політики Королівства. У цьому документі зафіксовано ідею державного прагматизму як основу національного розвитку, зроблено успішну спробу поєднати модернізм і традиціоналізм в процесі прийняття політичних рішень, а також сформульовано й закріплено чотирьохрівневу міжнародно-політичну ідентичність Йорданії, складовими якої є:

- державоцентрична ідентичність, що абсолютизує політичну незалежність і апелює до ідей громадянства, етнокультурного плюралізму як джерела національної специфіки йорданського суспільства;
- прихильність ліберально-демократичним цінностям;
- належність до єдиної арабської нації;

приналежність до світу ісламу;
ідея лідерства Королівства в регіоні і в арабо-мусульманському світі⁷.

У листопаді 2004 р. Абдалла II виступив з *«Амманським посланням»*, поява якого була продиктована релігійною та історичною відповідальністю Хашимітської династії, яка напрями походить від пророка Мухаммада. У посланні підкреслюється, що сьогодні іслам, як системоутворюючий компонент арабської етнокультурної ідентичності і цивілізації, стоїть перед двома загрозами. Першу з них уособлюють радикали та екстремісти, які спотворюють і маніпулюють священними смислами Корану і Сунни, і, як наслідок, практикують релігійно вмотивоване насильство для досягнення цілей окремих груп. Друга загроза зумовлюється ставленням неісламського світу до ісламу, яке останнім часом розвивається в рамках негативних стереотипів, сформованих переважно під впливом злочинної діяльності ісламських екстремістів.

Зважаючи на системний характер вказаної проблеми, відзначається у посланні, зусилля провідних держав ісламського світу, до яких відносить себе і Йорданія, повинні бути спрямовані, з одного боку, на боротьбу із зазначеними стереотипами та їх першоосною - ісламським екстремізмом, а з другого - на розкриття конструктивного, коопераційного потенціалу ісламу.

«Амманське послання» підкреслює, що «іслам закликає мусульман демонструвати толерантність і цінувати людське життя і по своїй суті протилежний будь-яким формам екстремізму, непоміркованості і непримиренності, що призводять до спотворення мислення і свідчать про нехтування релігією, здоровим глуздом і цивілізованим поведінкою». Як наголошується у посланні, іслам повинен стати основою державного мислення і соціального прогресу арабських країн, здійснення науково-комунікаційної революції і формування самодостатньої ісламської особистості⁸.

Стратегічна значущість «Амманського послання» полягає в тому, що воно:

дозволило Абдаллі II позиціонувати себе як хранителя «чистої віри» і концептуалізувати ідею «природного лідерства» в арабо-мусульманському світі;

розкривало миротворчий потенціал ісламу і паралельно - поглядів і прагнень самої Йорданії;

сприяло формуванню міцної ідейно-ідеологічної бази для засудження та протидії тероризму і екстремізму;

закріплювало за Йорданією імідж поміркованої, але разом з тим ефективної «ісламської арабської держави».

Наприкінці 2005 р. було оприлюднено т.зв. *«На-*

ціональний порядок денний для Йорданії», у якому запропоновано парадигму сталого комплексного розвитку Королівства на період 2006-2015 рр. «Порядок денний» став основоположним документом стратегічного планування, який можна розглядати як важливий крок на шляху концептуалізації і структуризації системи пріоритетів національного розвитку, включаючи зовнішню політику та політику безпеки. Крім того, його специфічною рисою є орієнтація на довгострокову перспективу, що дозволяє говорити про те, що відображені в ньому ідеї носять фундаментальний для майбутнього країни характер⁹.

Абдалла II у зверненні до парламенту в жовтні 2008 р. вперше на такому рівні озвучив ідею розвитку національної ядерної програми в контексті забезпечення енергетичної безпеки Йорданії і зниження її залежності від коливань світової кон'юнктури цін на нафту. Зважаючи на зазначене, можна припустити, що тема атомної енергетики стане в найближчій перспективі однією з констант стратегічного планування Йорданії і вплине на якісні аспекти системи зовнішньополітичних пріоритетів Королівства¹⁰.

Позиція Йорданії з питань регіональної політики може розглядатися як політика «раціонального панарабізму». Прагнення ж запровадити ісламські ціннісно-світоглядні установки в сферу міждержавних відносин дозволяє говорити про «ісламський нормативізм» як характерну рису йорданської зовнішньої політики. Це в кінцевому підсумку сприятиме реалізації «йорданської моделі» ефективного розвитку, яка покликана стати прикладом для усього арабо-мусульманського світу. Такий стан речей повністю відповідатиме як амбіціям Хашимітського королівства щодо регіонального лідерства, так і прагненням його західних партнерів¹¹. У цьому контексті варто відзначити особливий характер відносин між ЙХК та США, які є взаємними стратегічного партнерства.

Йорданії вдається з однаковим успіхом підтримувати добрі відносини як зі США та Ізраїлем, так і арабськими країнами, як з державами ЄС, так і Росією. Сьогодні Йорданія, як вже зазначалось, є стратегічним учасником близькосхідного мирного процесу, її роль у цьому питанні та конструктивна позиція обумовлюють особливе місце Королівства в політичній та економічній регіональних системах.

Питання безпеки є одним з головних пріоритетів як у внутрішній, так і зовнішній політиці Йорданії. Потреби Королівства, а, отже, і основні напрямки розвитку базуються на оцінках зовнішніх загроз, динаміці рівня регіональної стабільності/нестабільності і корелюються з потребами внутрішнього розвитку йорданського суспільства. Важливим

аспектом гарантування безпеки у військово-політичному розрізі проблеми є боротьба з міжнародним тероризмом та його матеріально-фінансовою інфраструктурою.

Одним з ключових елементів системи національної безпеки Йорданії є збройні сили та спеціальні служби, діяльність яких здійснюється в контексті пріоритетів зовнішньої політики і політики безпеки Королівства. На сьогодні одним з найголовніших завдань йорданських ЗС є попередження проникнення в країну терористичних угруповань, участь у боротьбі з терористичною загрозою в регіоні. З цією метою в країні створено Командування спеціальних операцій (КСО), формування якого є частиною стратегічного резерву командування ЗС і на які покладено підтримання внутрішньої безпеки. Ці підрозділи призначені для виконання специфічних бойових задач, зокрема проведення протиповстанських та антитерористичних операцій тощо. Однією з основних функцій Управління загальної розвідки також є протидія тероризму незалежно від форм, цілей та джерел вказаного явища. Зважаючи на високий рівень терористичної активності у регіоні, зростання загального рівня нестабільності та наявність численних конфліктів на Близькому Сході, у т. ч. в безпосередній близькості від кордонів Йорданії, роль збройних сил та спеціальних служб зростатиме і надалі¹².

Задля успішної реалізації превентивних заходів у боротьбі з загрозами національній безпеці Королівства йорданське керівництво здійснює безперервне забезпечення ЗС та спецпідрозділів сучасними зразками техніки та озброєнь. Це досягається за рахунок активного військово-технічного співробітництва Йорданії з провідними державами світу, зокрема США, Росією та Китаєм, шляхом укладання з ними угод про придбання конвенційних видів озброєнь та створення спільних підприємств на кшталт *Oboroprom Middle East*¹³. Слід також відзначити, що проблема протидії терористичним загрозам та боротьби з фінансуванням терористичної діяльності є одним з наріжних каменів співробітництва йорданських спецслужб зі своїми колегами у США, Ізраїлі, Великобританії і Туреччині.

На сьогодні рівень терористичної загрози в Королівстві оцінюється як досить низький, що, безперечно, є заслугою національних сил безпеки та спецслужб. Від часу скоєння 9 листопада 2005 року терористами-смертниками широкомасштабних терористичних актів у трьох готелях Аммана (загибло 67 осіб, поранено понад 100), завдяки активній превентивній діяльності спецслужб та правоохоронних структур вдається уникати подібних проявів терористичної активності на теренах Королівства. Тоді ж, звертаючись до громадян Йорданії

у зв'язку з трагічними подіями з досить емоційною промовою, король Абдалла II заявив: *«Йорданія не боїться і не приймає шантаж, ці терористичні акти не зможуть нас змінити нашу позицію в боротьбі з тероризмом у всіх його проявах. Йорданія буде переслідувати злочинців, і тих, хто їх підтримує. Ми настигнемо їх там, де вони ховаються, викуримо їх із нір і віддамо правосуддю»*¹⁴.

Наразі йорданці високо оцінюють дії керівництва держави, спрямовані на забезпечення належного рівня особистої безпеки громадян - результати опитувань свідчать, що понад 80% йорданців відчують себе захищеними з точки зору безпеки. Разом з тим загроза тероризму залишається однією з головних турбот правоохоронних органів та спеціальних служб Йорданії.

В економічній сфері Абдалла II продовжив курс свого батька, короля Хусейна, на створення сучасної ринкової економіки, що є принципово важливим, оскільки країна не має значних корисних копалин. Найбільш складні часи йорданська економіка переживала в першій половині 2000-х років, що було спричинене початком другої палестинської інтифади (народного повстання), погіршенням інвестиційного клімату, війною в Іраку, яка, серед іншого, призвела до зростання цін на нафту. Однак збільшення допомоги з боку США та арабських монархій, відновлення торговельно-економічних зв'язків з Іраком, збільшення обсягів грошових переказів від йорданців, що працюють за кордоном, а також приплив інвестицій з боку заможних іракських біженців сприяли економічному буму 2005-2008 рр. Протягом вказаних років і до початку фінансової кризи зростання ВВП сягало 8% на рік. Влада зробила наголос на здійсненні приватизації, підтримці приватного підприємництва та підвищенні транспарентності у сфері бізнесу, полегшенні умов торгівлі (особливо для вітчизняних експортерів), залученні інвестицій, розвитку сектора послуг (туризму, освіти та охорони здоров'я), що сприяло позитивній трансформації йорданської економіки. Банківський сектор Йорданії відрізняється відносною надійністю, і ступінь довіри до нього останнім часом підвищився завдяки ухваленню в 2009 р. рішенням уряду про введення 100% державних гарантій на всі банківські вклади¹⁵.

Загалом короткострокові та середньострокові перспективи економічного розвитку Королівства виглядають досить оптимістично. Підстави для подібних прогнозів дають, передусім, прихильність керівництва країни структурним перетворенням, спрямованим на стимулювання економічного зростання, підвищення внутрішнього попиту, поліпшення умов для приватного підприємництва, реформування державного сектора, зниження враз-

ливості національної економіки по відношенню до зовнішніх дестабілізуючих факторів.

Разом з тим певну загрозу для Йорданії становлять демографічні та соціальні проблеми. Внаслідок економічних причин, а також швидкого збільшення чисельності населення і збереження політичної напруженості в близькосхідному регіоні зберігається імовірність зростання бідності і безробіття, рівень яких в країні і так є досить високим. Крім того, такі чинники, як велика питома вага палестинців серед населення Йорданії, не вирішеність палестинського питання, вимоги політичних та економічних реформ, досить складні відносини монарха з ісламістською опозицією, також створюють ґрунт для можливих дестабілізаційних процесів у Королівстві. Водночас патріархальний характер політичного життя та існуючий баланс між різними групами населення, за якого монарх виступає як головна консолідуєча сила та «верховний арбітр», дозволяють сподіватися, що Йорданія все ж збереже репутацію «острівця» стабільності в регіоні та своєрідного «буфера» безпеки.

Традиційно Ліван відіграє роль одного з фінансово-банківських центрів регіону, отримавши свого часу неофіційну назву «Близькосхідна Швейцарія». За повідомленням глави Центрального банку Лівану Ріада Саламе, протягом 2009 р. валютні резерви ЦБ збільшилися на 22% і досягли 84 млрд. дол. США, не враховуючи золотих запасів, які оцінювалися більш ніж в 10 млрд. дол. США. Ліванський банкір підтвердив, що світова фінансова криза не зачепила банківський сектор Лівану завдяки виваженій консервативній політиці очолюваного ним Центрального банку¹⁶. За даними Yublos bank, золотий запас Лівану станом на початок 2010 року досяг 9,2 млрд. дол. США, що дозволило Лівану вийти за цим показником на перше місце у регіоні Близького Сходу та Північної Африки і на 15 місце в світі¹⁷.

Разом з тим **протягом останніх років Ліван не-ретворився на хронічне джерело нестабільності в регіоні.** Свого часу в основу створення незалежного Лівану було покладено угоду, що одержала назву Національного пакту. Останній включав в себе дві основні для ліванської державності умови: по-перше, християни відмовляються від заступництва Франції і погоджуються підтримати незалежність країни в обмін на відмову мусульман від ідей арабської єдності, насамперед, входження Лівану до складу Сирії; по-друге, Національний пакт передбачає дотримання принципу конфесіоналізму у державному устрої країни. Так, відповідно до цього принципу посада президента закріплена за християнином-маронітом, прем'єр-міністра - за сунітом, голови парламенту - за шіїтом; розподіл міністер-

ських портфелів, керівних посад на державній службі та в армії здійснюється серед представників різних громад (з дотриманням паритету між християнами і мусульманами). З плином часу конфесіоналізм наклав відбиток на усі політичні інститути, характерні для представницької демократії. Запозичивши європейські форми, вони водночас не зазнали впливу вестернізації по суті та зберегли традиційні риси елементів східного суспільства.

Важливо також відзначити, що на сучасному етапі стійкою тенденцією для Лівану є **зростаюча роль «Хізбалли» у внутрішній і зовнішній політиці країни, що яскраво продемонструвало військове протистояння між Ізраїлем та Ліваном влітку 2006 р.** У зв'язку з цим варто нагадати, що відразу після відходу Ізраїлю з території Південного Лівану у липні 2000 р. прикордонна смуга була зайнята загонами «Хізбалли», яка фактично установила свій повний контроль над колишньою «зоною безпеки» і низкою інших районів півдня Лівану, створивши тут свого роду «державу в державі». Ця обставина, так само як і послідовна підтримка цього угруповання з боку Сирії та Ірану, призвели до значного посилення позицій «Хізбалли» як в арабському світі, так і в самому Лівані¹⁹. «Хізбалла», яка позиціонує себе як основного борця з ізраїльською окупацією, є головним «дратівливим» моментом у двосторонніх лівансько-ізраїльських відносинах.

Значущість Сирії як регіональної держави обумовлена особливостями її розташування в центрі близькосхідного регіону, а головне - активною зовнішньою політикою, що проводиться Дамаском з моменту здобуття країною незалежності у 1946 році. У військово-стратегічному відношенні Сирія також є однією з ключових держав Близького Сходу. САР займає вигідне географічне положення на перетині сухопутних, повітряних і, почасти, морських комунікацій, що пов'язують Європу і Азію. Територія Сирії - це своєрідний міст між Європою, Левантом і Південно-Західною Азією. Геополітична і військово-стратегічна роль Сирії в регіоні багато в чому визначається також характером її відносин із сусідніми країнами та її підходами до подій, що відбуваються в них. З кінця 1940-х років і дотепер Сирія є однією з ключових фігур в арабо-ізраїльському конфлікті, від неї багато в чому залежить вирішення інших важливих проблем Близького Сходу. Слід відзначити, що курс сирійського керівництва в сфері зовнішньої та військової політики характеризується самостійністю, здатністю при необхідності гнучко протистояти тиску ззовні.

Знаходження Сирії безпосередньо в зоні арабо-ізраїльського конфлікту, наявність «неспокійних» сусідів, хронічна військово-політична нестабіль-

ність на Близькому Сході зумовлюють постійну підвищену увагу керівництва країни до питань національної та військової безпеки, військового будівництва і зміцнення національних збройних сил. З приходом до влади в 2000 р. Башара Асада принципових змін у підходах керівництва країни до вищезгаданих питань не відбулося. Б. Асад і сирійське військове керівництво продовжили докладати зусиль щодо налагодження ВТС із зарубіжними країнами, у тому числі з Росією, яку у САР продовжують розглядати як одного з гарантів рівноваги на Близькому Сході. Традиційно основними напрямками російсько-сирійського військово-технічного співробітництва є:

направлення в Сирію російських військових радників і фахівців;

підготовка кадрів для ЗС САР;

допомога у створенні в САР об'єктів військового призначення;

ремонт сирійських озброєнь та військової техніки на російських підприємствах;

організація ліцензійного виробництва озброєнь і військової техніки в САР.

Статус регіональної держави, здатної проводити незалежну політику на міжарабській арені, яка має важелі впливу на загальний хід близькосхідного мирного процесу, на ситуацію в регіоні в цілому і «Хізбаллу» та Ліван зокрема, на перспективи розв'язання палестинської проблеми, реноме Дамаска як досвідченого посередника, який підтримує тісні контакти з лідерами низки держав світу і має особливі відносини з Іраном, змушує глобальних та регіональних гравців на близькосхідній арені рахуватися з позицією САР у регіональних справах, зважати на думку Дамаска з основних проблем Близького Сходу.

З огляду на вищезазначене стає зрозумілим, чому в останні роки зовнішньополітичний курс Дамаска з низки близькосхідних питань йде у розріз з відверто гегемоністськими устремліннями Вашингтона в регіоні, що і визначає конфронтаційний характер сирійсько-американських відносин. У цьому зв'язку зберігає свою актуальність думка відомого російського фахівця – близькосхідника В. Юрченка, який у своїй книзі «Сирія: проблемы национальной безопасности (военная политика и военное строительство в годы правления партии ПАСВ)», що вийшла друком у 2004 році, зазначав, що «не можна повністю виключати з боку США спроб вирішити «сирійську проблему» силовим шляхом»²⁰.

Стратегічне значення держав Леванту для України у контексті її близькосхідної політики обумовлюється, на додаток до вищезазначених чинників, такими факторами. Насамперед, Левант – це перспективний ринок для українських товарів, по-

слуг і технологій, у тому числі військового призначення, потенційне джерело інвестицій, важливий транспортний коридор, це своєрідні „ворота” для просування українських товарів і послуг на ринки інших близькосхідних країн, передусім до Іраку.

Співробітництво з Україною приваблює, у свою чергу, країни Леванту з огляду на вигідне геополітичне положення нашої держави, її унікальні транзитні можливості, значний промисловий і науково-технічний потенціал, місткий і перспективний ринок збуту продукції. Сторони виходили і виходять з того, що позитивний історичний досвід взаємовідносин, географічна близькість, зручність морського і повітряного сполучення, значною мірою взаємодоповнюючий характер економічних комплексів України та арабських країн створюють необхідні передумови для розбудови широкомасштабного і взаємовигідного двостороннього співробітництва.

До цього можна додати і деякі інші фактори. Так, дослідник сирійсько-українських економічних відносин Х. Юсеф серед чинників, які сприяють успішному розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та Сирією, виокремлює такі:

-для САР та України включення в світогосподарські відносини становить певну умову динамічного економічного зростання і національної конкурентоздатності в світовому масштабі;

-сучасна геополітична ситуація робить для обох країн надзвичайно значущим завданням пошук надійних і сталих партнерів;

-наявні відмінності розвитку можуть бути причиною компліментарності та взаємних економічних інтересів, стикування цілого ряду потенційно значущих програм і цілей національного рівня²¹.

Соціальна природа міжнародних відносин дозволяє виокремити вплив на розвиток економічних відносин таких факторів, як історія участі українських підприємств і фахівців у створенні промислових та інфраструктурних об'єктів в країнах Близького Сходу в результаті сприяння Радянського Союзу у здійсненні індустріалізації в цілому ряді країн регіону²².

Важливим і специфічним фактором зближення двох сторін завжди виступав людський (гуманітарний) вимір двосторонніх відносин (тисячі випускників українських ВНЗ в державах Леванту, тисячі змішаних українсько-арабських родин, що мешкають в Сирії, Лівані та Йорданії, велика діаспора вихідців з цих країн в Україні).

Важливо також відзначити, що відносини між Україною та державами Леванту не обтяжені принциповими розбіжностями сторін, які б загрожували позитивному характеру подальшої розбудови

двосторонніх відносин у політичній, економічній, культурно-гуманітарній та інших сферах.

З огляду на геополітичну вагу країн Леванту у регіоні, їх роль в регіональних та міжнародних еко-

номічних та політичних процесах Україна може утвердитися на близькосхідній арені як повноцінний актор за умови підтримання з ними активного політичного діалогу, тісних і взаємовигідних відносин.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Рагед Ахмад. Оценка экономического потенциала транспортных и транзитных возможностей республики Сирия / Рагед Ахмад // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. № 32. – С 108-118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rmugt/2010_32/Files/3208.pdf.
- ² Захарченко А.М. Суміжні напрями мирного врегулювання близькосхідного конфлікту / Захарченко А.М. // Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія. Відп. редактор Б.О. Парохонський. – 2008 - С. 220-227.
- ³ Al Abed Oroub. Palestinian refugees in Jordan. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-jordan/fmo025.pdf>; Nick Smith Palestinian Refugees in Syria and Lebanon: The Social Situations and Their Repercussions. The University of Jordan, Center for Strategic Studies, 2010. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.jcss.org/Uploadpublications/108.pdf>.
- ⁴ Barcelona Process: Union for the Mediterranean. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/rx0001_en.htm.
- ⁵ Сапронова М.А. Арабский мир: реформы политического устройства/ М.А. Сапронова // Азия и Африка сегодня. – 2009 - №3.- С. 20.
- ⁶ Address at the Signing of the Jordan-Israel Treaty of Peace. October 26, 1994. Wadi Araba, Jordan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kinghussein.gov.jo/speeches_letters.html.
- ⁷ Jordan First, October 29, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kingabdullah.jo/main.php?main_page=2&lang_hmka1=1.
- ⁸ The Amman Message. The Official Website of The Amman Message. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ammanmessage.com/>.
- ⁹ National Agenda 2006-2015: The Jordan We Strive For. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalagenda.jo/Portals/0/EnglishBooklet.pdf>; Відповідно до Указу короля Абдалли II від 9 лютого 2005 року було створено Комітет у складі 26 представників парламенту, уряду, приватного сектора, мас-медіа та політичних партій, на який було покладено вироблення «Порядку денного для Йорданії». Після майже 9 місяців копіткої роботи Комітетом було представлено документ, який визначав керівні принципи всебічного розвитку Йорданії на найближче десятиліття – «Порядок денний 2006-2015».
- ¹⁰ Никитин, А.Г. Концептуализация внешней политики и политики безопасности Иордании в 1999-2008 гг // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И.Герцена. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: - ftp://lib.herzen.spb.ru/text/nikitin_12_86_97_101.pdf.
- ¹¹ *ibid.*
- ¹² Вооруженные силы Иордании на современном этапе [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/06-02-12a.htm>.
- ¹³ Никитин А.Г. Приоритеты политики безопасности Иорданского Хашимитского Королевства на современном этапе / А.Г. Никитин // I Международная молодежная научно-практическая конференция «Современные проблемы и перспективы развития исламоведения, востоковедения и тюркологии». Сборник материалов (2007). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idmedina.ru/books/materials/?512>.
- ¹⁴ Король Иордании Абдалла II выступил с обращением к народу в связи с терактами. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.newsru.com/world/10nov2005/abdullah.html>.
- ¹⁵ Руденко Л. Иордания: приверженность экономическим реформам. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ru.journal-neo.com/node/4077>.
- ¹⁶ Salameh: Bank sector thrives as Lebanon awaits reforms. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.dailystar.com.lb/Business/Lebanon/Jan/20/Salameh-Bank-sector-thrives-as-Lebanon-awaits-reforms.ashx#axzz29RRblupZ>.
- ¹⁷ Lebanese gold reserves largest in MENA region, 15th worldwide. [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.dailystar.com.lb/Business/Lebanon/Feb/23/Lebanese-gold-reserves-largest-in-MENA-region-15th-worldwide.ashx#axzz29RRblupZ>.
- ¹⁸ Мохов Н. Непреодолимый конфессионализм Ливана / Н.Мохов // Азия и Африка сегодня. – 2009. - №6.- С. 26.
- ¹⁹ Захарченко А.М. Суміжні напрями мирного врегулювання близькосхідного конфлікту/ Захарченко А.М. // Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія. Відп. редактор Б.О. Парохонський. – К., 2008. - С. 220-227.

²⁰ Юрченко В. П. Сирия: проблемы национальной безопасности (военная политика и военное строительство в годы правления партии ПАСВ). – Москва, 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://book.iimes.su/wp-content/uploads/2004/r2004sir_p.pdf.

²¹ Юссеф Х. Возможности та перспективи українсько-сирійського економічного співробітництва в контексті порівняльного аналізу / Юссеф Х. // Збірник праць вчених Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ – Вип.14. – К., 1998. – С.38-42.

²² Україна і Близький та Середній Схід: Українська РСР у політичних, економічних і культурних зв'язках з країнами Близького та Середнього Сходу післявоєнного періоду/ [відп. ред. І. О. Гуржій]. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 142-189.

Gergel Y.V. The role and place of the Levant states in the international relations in the Middle East and in the system of Ukraine's foreign policy priorities in the region / Diplomatic academy of Ukraine, MFA of Ukraine.

The article sheds the light on the role and place of the arabic Levant states in the international relations in the Middle East and in the system of Ukraine's foreign policy priorities. The author analyses main features and characteristics of Syrian, Lebanese and Jordanian foreign policy and internal development, which determine Levant states' geostrategic significance for Ukraine's Middle East policy, as well as their geopolitical value in the region.

Keywords: Ukraine, Levant, foreign policy, Lebanon's Confessionalism, Middle East conflict, terrorism.

Гергель Ю.В. Роль и место государств Леванта в международных отношениях на Ближнем Востоке и в системе внешнеполитических приоритетов Украины в регионе / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины.

В статье освещается роль и место арабских государств Леванта в международных отношениях на Ближнем Востоке и в системе внешнеполитических приоритетов Украины. Автор анализирует основные характеристики и особенности внутреннего развития и внешней политики Сирии, Ливана и Иордании, которые определяют геостратегическое значение государств Леванта для Украины в контексте ее ближневосточной политики, а также их геополитический вес в регионе.

Ключевые слова: Украина, Левант, внешняя политика, ливанский конфессионализм, ближневосточный конфликт, терроризм.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2012

Прийнята до друку 15.10.2012